

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2019, c. 5, s. 2: 1251-1271

İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülâhazaları Supply Contract (Istijrâr) In Islamic Law of Obligations and the Views of Fiqh Schools

Hüseyin OKUR

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı
Assistant Professor, Kocaeli University
Faculty of Theology, Department of Islâmic Law
Kocaeli, Turkey
huseyin.okur@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4285-7478

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Okur, Hüseyin. “İslam Borçlar Hukukunda İsticrâr Akdi ve Mezheplerin Konuyla İlgili Mülâhazaları”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 1251-1271.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

İnsanların günlük hayatlarında en çok kullandıkları muamelelerden biri olan alış veriş, toplumların örflerine göre çeşitlilik göstermiştir. Bu sebeple klasik fûru fıkıh eserlerinde akitlerin çok bilinenlerine yer verilmiş, diğerleri için de genel şartları sağlaması kaydıyla caiz olabileceği kanaatine varılmıştır. Bununla beraber mezheplerin nasları anlama yöntemleri ve örfi uygulamaları değerlendirme biçimleri, akitlerin sıhhatini değerlendirmelerinde de etkili olmuştur. Mahiyeti itibariyle değişik formları bulunmasıyla birlikte kısaca, ürünün peyderpey alınıp ücretin, mebiîn tüketilmesinden sonra ödenmesinin taahhüt edilmesi şeklinde tarif edilen isticrâr akdi, İslam hukuk ekolleri tarafından tartışılmıştır. Bu tartışmalar genellikle akdin sıhhat ve kuruluş unsurlarını taşıyıp taşınamaması etrafında gerçekleşmiştir. Hanefiler, isticrâr yoluyla yapılan alışveriş işlemlerinin insanlar tarafından sıkça yapıldığını göz önünde bulundurarak bu akdin istihsan yoluyla caiz görülmesi gerektiği kanaatine varmışlardır. Diğer mezheplerde de bu akde benzer gerekçelerle olumlu yaklaşımların bulunduğunu görülmektedir. Bu araştırmada, günümüz kırsal kesimde ve özellikle finans dünyasında uygulaması yayılan ve aynı isimle literatüre girer isticrâr akdini, mezheplerin görüşleri bağlamında değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslam borçlar hukuku, alışveriş, isticrâr, veresiye, satış.

Abstract

As one of the most commonly used methods of transaction, the actions of buying and selling have shown variation according to the customs and traditions of the societies in which they have been conducted. For this reason, only contracts that are widely known were included in detailed fiqh books while others were deemed permissible provided that they fulfilled the general conditions. In addition, the madhhabs' method of perceiving the nass and evaluating traditional practices have been influential in evaluating the integrity of

---

* Bu makale, 22 Aralık 2017 tarihinde Kocaeli'de düzenlenen I. Uluslararası Sosyal ve İslami Bilimler Konferansı'na sözlü olarak sunulmuş ve sadece özet olarak yayınlanmış tebliğin, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

the contracts. While having different forms due to its nature, a supply contract is defined as guaranteeing to render payment after receiving the product in installments and using it, and is discussed by schools of Islamic law. While these discussions have usually revolve around the question of whether the contract satisfies the necessary conditions for achieving its integrity and being established, Hanafi scholars have ruled that, due to business transactions by means of supply contracts being a very common practice, this type of contracts should be viewed as permissible through istihsan. We can also see that other madhhabs have expressed views in favor of this contract type with reasons similar to this. In this study, we will attempt to evaluate supply contracts, which have come to be employed in rural areas and especially in the finance world and which have entered the literature under the same name, within the scope of the views expressed by madhhabs.

Keywords: Islamic Law of Debts, Buying and selling, istijrar, buying on credit, sales.

Giriş

Alışverişe dayalı akitler, zaman içerisinde, insanların yöresel uygulamalarına ve sosyo- ekonomik sebeplere bağlı olarak farklı şekillerde uygulanagelmıştır. Bunlardan biri de isticrâr akdidir. İsticrâr veya bu yolla yapılan alışveriş, çok bilinen akitler arasında yer almaması ve oluşum şekli daha ziyade örfegöre şekillenmesinden dolayı isimsiz akitler kategorisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla sonradan fukahâ tarafından, sonraki devirlerde özel isimlerle adlandırılmış ve hakkında fikhî değerlendirmeler yapılmıştır. Literatüre sonradan dâhil olmasındaki en önemli etken isticrâr akdinin, normal satım akitlerine benzememesi ve geçerliliği hakkında duyulan kuşkulardır.

Esasında insanların alışverişlerinde yaygın olarak kullandıkları bir alışveriş türü olarak isticrâr akdi, öz olarak, kişinin belli zaman aralıklarında satıcıdan ihtiyacı olan şeyleri alması ve ücretini (semen) daha sonra vereceğini (veresiye) taahhüt etmesi şeklinde kısaca tanımlanabilir.¹ Daha ziyade insanların iktisadi durumlarının zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıkan bu uygulamanın,

¹ Bkz.: Muhammed Revvâs Kal'acî - Hâmid Sâdık Kuneybî, *Mu'cemu lughati'l-fukahâ* Beyrut: (Dâru'n-Nefâis, 1988), 1: 113; Mecmau'l-Luga'l-Arabiyye-Heyet, *el-Mu'cemu'l-vasît* (Kahire: Mektebetü Şurûk ed-Devliyye, 2004), 116.

örfte çok fazla varyantının bulunması tarifini, kapsamını ve türlerini kuşatıcı bir şekilde ele almayı zorlaştırmaktadır. Hanefî fakihlerinden Haskefî (ö. 1088/1677) tarafından kavramlaştırılan² isticrâr akdi, bedelin sonradan ödendiği akitlerden kabul edilmiş ve *Mecelle-i Ahkâm-i Adliyye'*de maddeleştirilmiştir. Ali Haydar Efendi bu madde kapsamında, "Satıcı ve müşteri taraflarınca malum olduğu sürece, ürün ücretinin belirlenmiş bir tarihe tecil edilmesinde bir beis yoktur"³ demektedir.

Günümüzde faizsiz finansman ve finansal enstrüman sağlama noktasında önemli bir yeri olan bu akit türü, bazı kurumlarca tedarikçi ile alıcı arasında, sözleşme feshedilmediği müddetçe belirli bir mal ve kararlaştırılmış bir ödeme şeklinin, akdin yenilenmesi söz konusu olmadan devam ettiği sözleşme olarak yapılandırılmaya çalışılmıştır. Bazı tedarik sözleşmeleri de bu akdin kapsamı dâhilinde incelenmiştir. İnsanların iktisadi yönden zayıf oldukları dönemlerde bu uygulama, genelde müşterinin mal edinmesini kolaylaştırmak amacıyla istihsanen caiz görülen bir uygulama olarak yapılagelmişken günümüzde daha ziyade üreticinin elindeki stokları tüketebilmesinin, dolayısıyla alıcı ile satıcının ihtiyaçlarının giderilebilmesine yönelik uygun bir akit türü olarak görülmüştür.

Görebildiğimiz kadarıyla konuyla ilgili Temel Kacır'ın "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi"⁴ adlı makalesi, Bedri Aslan'ın "İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet ve Güncel Akitlere Etkisi" isimli doktora çalışması⁵ ve pratikteki uygulama alanlarıyla ilgili olarak Recep Çetintaş'ın "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağ-

² Alaeddin Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr*, thk. Abdülmün'im Halil (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 395.

³ Ali Haydar, *Dürrü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 2003), 1: 228 (247. Mad.) Ali Haydar Efendi bu madde kapsamında şöyle der: "Satıcı ve müşteri taraflarınca malum olduğu sürece, ürün ücretinin belirlenmiş bir tarihe tecil edilmesinde bir beis yoktur." 245 ve 246. maddeler de bu konuyla alakalıdır.

⁴ Temel Kacır, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi" *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30, (2017): 273-297.

⁵ Bedri Aslan, *İslam Ticaret Hukukunda Cehalet ve Güncel Akitlere Etkisi*, (Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

lamında)”⁶ adlı makalesi bulunmaktadır. Bu çalışmada isticrâr akdinin mezheplerin konuyla ilgili görüşlerine değinmek suretiyle, bu akdin meşruiyetin zemini tartışılmaya çalışılacaktır.

I. Kavram

“إستجرار” “İsticrâr” kelimesinin kökü olan “جرّ” “cerre”, Arap dilinde pek çok anlamlarda kullanılmakla birlikte en fazla kullanımlarıyla çekmek, sürüklemek, uzatmak, asılmak anlamlarına gelmektedir.⁷ Yine “أجره الدّين” “Ecerrahu ed-deyne” denildiği zaman anlaşılan anlam, borçluya mühlet verip borcunu başka bir zamana tehir etmektir. İstifâl babındaki kullanımı ise, “azar azar almak, kazanmak ve çekmek” şeklindedir.⁸ Aynı kalıpla “mal” kelimesiyle birlikte kullanıldığında ise bir malı azar azar almak, anlamına gelmektedir.⁹

II. İstilah

Klasik dönem fıkıh eserlerinde isticrâr kavramına rastlanmaz, ancak isticrârın mahiyeti itibariyle benzeyen şekillerinden söz edilir. Bunun sebebi, isticrârın farklı toplumlar içinde tek bir isimle anılamayacak kadar değişik şekillerde uygulanmasıdır. “İsticrâr” kavramı müteahhirun Hanefîler¹⁰ ve Şâfiîler¹¹ tarafından kullanılmıştır. Haskefî’nin tanımına göre isticrâr akdi, kişinin ihtiyacı olan şeyleri satıcıdan peyderpey alıp tükettikten sonra hesap edilip parasının ödemesidir.¹²

⁶ Çetintaş, “İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku’ndaki Mahiyeti Bağlamında)”, *Türkish Studies*, 11/12 (2016): 39-66.

⁷ İbn Fâris, Ebu’l-Hasen Ahmed, *Mu’cemu mekâyisu’l-luga*, tahk. Abdüsselam Harun, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), 1: 410.

⁸ Bkz.: Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh tâcu’l-luğa ve sihâhi’l-arabiyye*, tahk. Ahmed Abdulgafûr, (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyin, 1987), 2: 617, (c-r-r) mad.

⁹ Cübrân Mes’ud, *er-Râid*, (Beyrut: Dâru’l-İlm li’l-Melâyin, 1992), 55.

¹⁰ Haskefî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, 395; İbn Nüceym, Zeynüddin, *el-Bühru’r-râik şerhi Kenzi’d-dekâik*, (Beyrut: Dâru’l-Marife, Beyrut ts.), 5: 279; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Reddü’l-muhtâr ale’l-Dürrü’l-muhtâr*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2011), 4: 21.

¹¹ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü’l-muhtâc bi-şerhi’l-Minhâc*, (Mısır: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1917), 4: 217; Remlî, Şemsüddin Muhammed, *Nihâyetü’l-muhtâc ila şerhi’l-Minhâc*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1984.), 3: 374; Büceyremî, Süleyman b. Muhammed, *Büceyremî ale’l-lknâ*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1996), 2: 168.

¹² Haskefî, *ed-Dürrü’l-Muhtâr*, 1: 395.

Mâlikîler isticrâr satışını, bu türden alışverişin aralarında çok yaygın yapılmasından ötürü “Medine halkının alışverişi” olarak adlandırırılar.¹³ Bu sebeple Malikiler özel bir isimlendirmeye ihtiyaç duymamışlardır.¹⁴ Fakat Mâlikîlerin isticrârdan anladıkları ve örfi kullanımları, Hanefilerde olduğu kadar geniş bir yelpazeye ayrılmamaktadır. Hanbelîlerde de bu akde teâti adı dışında özel bir isim verilmemiştir.¹⁵ Ancak İbn Teymiyye (ö. 622/1225) ve İbn Kayyim (ö. 751/1350) ise buna, “Fiyatının takdiriyle kurulan bey” adını vermektedirler. Onların isticrâra bu ismi vermelerinin sebebi, akdin vade sonunda ücretin verilmesiyle kurulabilmesindedir.¹⁶

İsticrâr akdinde taraflar arasında, her satış işleminde ücret konuşulmadığı gibi satış akdinin kurulmasını sağlayan cümleler de (icap-kabul) telaffuz edilmez. Bunun sebebi, bu tür bir alışverişin insanlar arasında teamül haline gelmiş olması ve örfen benimsenmesidir. Teâti haline gelen bir uygulama olması ve akdin kuruluş biçimlerine göre isticrârın mahiyetinde ve mezheplerin görüşlerinde farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Bugün isticrâra dayalı uygulamalar kısmen devam etmektedir. Daha çok küçük ölçekli işletmelerde görülen bu uygulama sayesinde kişi, bakkal, kasap, manav vb. gibi yerlerden ihtiyacı olan şeyleri peyderpey alır ve örneğin ay sonunda hesaplanarak ücret ödenmektedir.

III. Mahiyeti ve Problematığı

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere kısaca fiyatı ödeme yapıldığı zaman kesinleşmek üzere veresiye alışveriş yapmak olarak tanımlanan isticrâr akdi, örfi geleneklere bağlı olarak farklı şekillerde uygulanagelmıştır. Bilinen akit türleri arasında olmayışı sebebiyle fukahâ, farklı oluşum şekilleri üzerinden onu değerlendirmeye çalışmışlardır.

¹³ Abdülaziz b. Muhammed, *Beyu'l-isticrâr ve tatbikâtühü'l-muâsıra*, (Yüksek Lisans Tezi, Câmîiatü İmam Muhammed b. Suud, Riyad 1431/2010), 69.

¹⁴ Nâyif b. Cemân el-Cüreydân, *Beyu'l-İsticrâr*, Erişim: 17.12.2017, <http://almoslim.net/node/175621>.

¹⁵ İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-mukni'*, (Mısır, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, ts.), 4: 4.

¹⁶ Ayrıca bkz. Recep Çetintaş, “İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)”, *Türkish Studies*, 11/12 (2016): 55.

İsticrâr akdinin problematiğinin bir kısmı, fakihlerin bey' akdinin tanımında ve rükünlerinde yatmaktadır. Hanefilerin benimsediği görüşe göre bey' akdi, bir malın bir mal ile mübadelesinden ibaret olup¹⁷ onun rükünleri siğa yani icâb ve kabuldür.¹⁸ Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin oluşturduğu cumhur ulemaya göre ise bey' akdi, mal veya benzeri bir şey ile bir malın mukabele edilmesidir.¹⁹ Rükünleri ise akit yapan taraflar, ma'kûdün aleyh (akdin konusu, üzerinde akit yapılan şey) ve ma'kûdün bih yani sigadır (icâb ve kabul).²⁰ Hanefî ve diğerleri arasında bey akdinin rükünlerinde farklılığın var olduğu gözükse de Hanefîlerin "icâb" kaydı, satıcıyı (bâyî') ile satılan şeyi (mebî'), "kabul" kaydı ise müşteriyi ve semeni ilzam etmektedir. Dolayısıyla mezhepler arasında bey' akdinin rükünleri arasında önemli bir fark ortaya çıkmamaktadır.

Mahiyet olarak isticrâr akdi, bilinen mevcut bazı akit türlerine benzemektedir. Semeninin önceden verilmesi itibariyle selem akdine, hem önce hem de sonra verilebilmesi cihetiyle teâtî akdine, mebîn akit anında bulunmaması sebebiyle ma'dûmun satımına benzetilir. Hanefiler, istihsanen caiz gördükleri isticrâr akdini, teâtî yoluyla yani alışverişlerde, akdin kuruluşunu ifade eden sığalar kullanmadan, bir tarafın semeni (parayı), diğer tarafın ise mebî'i vermesinin icap ve kabul sayıldığı akit türüne benzetirler.²¹ Günümüzde sıkça yapılan örneğin, müşterinin satıcıya hiçbir şey demeden satın almak istediği

¹⁷ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*, thk. Abdullatif Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 2: 3; Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz, *Dürrerü'l-hükkâm şerhu Gurerü'l-ahkâm*, (Beyrut, Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), 2: 142.

¹⁸ Ebu Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, thk. İlyas Kaplan, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 1: 431; Meydânî, Abdülganî Guneymî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, thk. Mahmud Emin en-Nevâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, ts.), 1:110; Kâsânî, Alaeddin, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, 1986), 5: 133; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2: 4.

¹⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ, *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*, thk. Züheyr Şâviş, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 3: 338;

²⁰ Gazâlî, Ebu Hamid, *el-Vasît fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim, (Kahire: Dâru's-Selâm, 1417), 3:5; Hatib Şirbînî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn, *Muğni'l-muhtâc*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 2: 319.

²¹ Haskefî'nin *Dürrü'l-Muhtâr*'daki ifadelerinden anlaşılan budur. Zira sarf, ikâle ve icare akitlerinin teâtî yoluyla caiz olduğunu vurguladıktan hemen sonra isticrâr bahsine değinmiştir ve bunun istihsanen caiz olduğu kanaatine varmıştır. Bkz.: Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 395.

şeyin bedelini uzatması ve satıcının da ona ürünü vermesi bu kabildendir. İsticrâr akdi ile teâti yoluyla yapılan akit bu noktada benzeşmektedir. Hatta isticrâr akdinin teâtiden, semenin önce veya sonra verilebilmesi sebebiyle daha umumi olduğunu söylemek mümkündür.²²

Fakat cumhur ulemanın geneli, teâti alışverişinde her ne kadar akit sığıları taraflarca telaffuz edilmese de semen/mebûin malum olmaması sebebiyle isticrârdan ayrı olduğuna kanidirler. Teâti ile alışverişe cevaz vermeyenler isticrâr akdine de cevaz vermemektedirler. Teâti alışverişine cevaz verenlerin bir kısmı isticrâr akdine cevaz verirken diğer bir kısmı ise cevaz vermemektedir.

İsticrâr akdi daha ziyade kullanıldığı vecihle, bedelini sonradan vermek üzere veresiye alışveriş yapmak olarak tanımlanmıştır. Bu tanım onun uygulanma yöntemine göredir. Zira isticrârda bedelin (semen) önceden verilip ürünün (mebûin) sonradan peyderpey alındığı durumlar için de kullanılması söz konusudur. Uzun süreli bir yolculuğa çıkacak kişinin, yolculuğa çıkmadan önce bakkal, fırın vs. gibi yerlere belli bir meblağ bırakarak ev ihtiyaçlarının peyderpey bu paradan karşılanmasını istemesi de bir nevi isticrâr akdidir. Ücretin önceden verilmesi durumunda, belli bir mal alınmadığı, sonradan verildiğinde ise akdin tüketilmiş ve hazırda olmayan bir şey üzerine kurulmaması, peşin olarak verilen bedelin hangi ürünler için tayin edildiğinin belli olmaması ve mal alındığı sırada belli bir bedel ile icap ve kabul yapılmadığı için akit, normal satım akdine benzememektedir.

İsticrâr akdinin mahiyetindeki problemlerden biri olarak görülen semenin bilinmezliği, özellikle Mâlikî hukukçular tarafından bu akdin sıhhatine mani olan önemli etkenlerden biri olarak görülmüştür. Hâlbuki isticrârı kabul eden mezhepler, isticrâr akdiyle alınıp satılabilecek şeylerin örfe bilinen, misliyat-tan olan, fiyatının piyasadaki muadili olan diğer ürünlerle hemen hemen aynı olan ve basit şeylerde olabileceğini düşünmüşlerdir. Ayrıca sahabe ve tabiin uygulamasında ücreti takdir edilmeden yapılan bazı akitler de²³ onların görüşünü desteklemektedir.

²² Bkz.: Heyet, *el-Mevsû'atü'l-Fıkhiyye*, (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf, 1987), 9: 43.

²³ Buhârî, "Büyu", 4.

İsticrârın mahiyetini tespit sadedinde ona akdin unsurları açısından benzeyen bazı akit türleri bulunmaktadır. Bunlardan biri selem akdidir. Selem akdi, satış bedeli peşin ödenerek mal veresiye olmak üzere yapılan bir satım akdidir. Bedelin önceden verilmesi ve ürünün sonradan alınması cihetiyle aralarında benzerlikler görmek mümkündür. Ancak selem akdinde, semenin yani ücretin önceden takdim edilmesi gerekir.²⁴ İsticrârda ise sonra verilmesi mümkündür. Selem akdinde mebiin (ürün) teslim tarihi bilinir olmalıdır.²⁵ İsticrârda ise ürünler ihtiyaç hâsıl oldukça tedarik edildiği için alınma zamanları belli değildir. Selem akdinde karşılıklı bedellerin belirlenmiş olması şart iken isticrârda mebiin farklı farklı türlerden olabilme ihtimali sebebiyle belirli değildir. Selem akdi de ma'dûmun (elde mevcut olmayan şeyin) satışındır. Ancak onun meşruiyeti nass ile sabittir.²⁶

İsticrârın mahiyetine ilişkin bu malumatlardan sonra onun oluşum şekillerine bakarak yapısı ve problematiği hakkında şunları söyleyebiliriz:

1. Semen (ücretin) önceden veya sonradan verilmesine bakılmaksızın mebiin vasıfları itibariyle meçhul olabilmesi.
2. Satılan şeyin, akdin gerçekleşme zamanına nispetle ma'dûm hükmünde olması.
3. Alış veriş esnasında ürünün fiyatının konuşulmaması (semendeki bilinmezlik).
4. Satın alınmak istenen ürünlerin cins ve vasıflarında satıcı ile alıcı arasında bir anlaşma yapılmamış olması.
5. Müşterinin akit esnasında alacağı malın ismini zikretmiş olsa da belli bir miktar parayı önceden verip her defasında belli bir miktarda alması ve bakiyenin sonradan hesaplanması.²⁷

²⁴ Nesefî, Ebu'l-Berekât, *Kenzü'd-dekâik*, thk. Said Bektaş, (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011), 1: 438.

²⁵ Nesefî, *Kenzü'd-dekâik*, 1: 437; Merginânî, Ali b. Ebî Bekr, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*, thk. Talal Yusuf, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/70.

²⁶ Buhârî, "Selem" 1, 2, 7; Müslim, "Müsâkat" 128.

²⁷ Temel Kacı, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017): 277.

IV. İsticrâr Hakkında Fıkıh Ekollerinin Görüşleri

A. Hanefilerin Görüşleri

Kavram olarak isticrârın nispeten geç dönemlerde ortaya çıkmış olması, mahiyeti itibariyle konunun ne zaman tartışıldığını görmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) konuya ilişkin yaptığı atıflardan meselenin İbn Nüceym'e (ö. 970/1563), onun yaptığı atıftan da Harizmlî Fakih Zâhidî (Necmüddîn Muhtâr ö. 658/1260) dönemine kadar ulaştığını görmek mümkün olmaktadır.²⁸

Bey' akdinde ma'kûdün aleyhin mevcut olması gerekir, dolayısıyla ma'dûm üzerine akit inşa edilemez. Fakat Hanefilerin müsamaha ile yaklaştıkları ve bu kaideden istisna ettikleri bir akit türü vardır. *Kunye'*de işaret edildiği üzere²⁹ herhangi bir sözleşme yapılmadan satıcıdan ürünlerin peyder pey alınması ve tüketildikten sonra sözleşme yapılması bunun örneğidir. Hanefilere göre böyle bir işlem insanların sosyo-ekonomik sebepleri sebebiyle adet haline getirdikleri bir uygulama olmasının yanında ma'dûmun satışı da değildir. Zira bu kimselere göre böyle bir akit, sahibinin izni ile telef edilenin tazmini kabilinden olup insanlar arasında adet halini almıştır. Hem bu tür akitler sebebiyle insanların işleri kolaylaşmaktadır.³⁰

İbn Nüceym, bazı Hanefilerin bu tür alışverişin bazı türlerine karşı çıkanların da olduğunu bildirir. Örneğin *Fetâva'l-Velvâliciyye* sahibi Ebü'l-Feth Abdürreşîd (ö. 540/1146'dan sonra) kişinin fırıncıya bir miktar para vererek, "Senden yüz tane ekmek aldım" demesi ve bundan sonraki süreçte her gün gelerek peyderpey ekmek alması durumunu fasit akit olarak tasavvur eder. Buna sebep olarak da üzerinde akdin kurulduğu mebiin belli olmamasıdır. Ona göre cehalet unsurunu taşıdığından dolayı bu aktin fasit olması gerekir. İbn Nüceym'e göre mebiin vasıflarının ve ederinin bilinmesi sebebiyle ücretin

²⁸ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtâr*, (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1992), 4: 516.

²⁹ Fakih Zâhidî, Necmüddîn Muhtâr, *Kunyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-gunye*, (Kalkûta: 1245), 218-219.

³⁰ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5: 279.

sonradan ödenmesi ile önceden ödenmesi arasında bir fark bulunmamaktadır; dolayısıyla her iki durumda da akit geçerlidir.³¹

Hanefilerden isticrârı geçerli görmeyeneler, bu akdin teatiye benzemediğini söylerler. Zira Hanefiler arasında benimsenen genel görüşe göre bey' akdinin kurulmasında lafızdan ziyade rıza esas görülmüş ve mebîin teslimi esnasında, ücreti malum olan hemen hemen her şey için teati ile alışverişin yapılması prensip olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla isticrâr akdi temelde teati olarak yorumlansa da mebîin kabzı esnasında ücretin belli olmadığı akitler için teati akdine benzemediğinden fasit kabul edilmiştir.³² Ancak İbn Abidin, teati alışverişinin kurulabilmesinde, ekmek, et vb. halk arasında fiyatı çok bilinen ürünler için ücretin konuşulmasının gerekli olmayacağını ifade etmiştir.³³ Yine bu konuda rivayet edilen bir hadis, mebîin ücreti halk arasında bilinen şeylerde olduğu takdirde kabzdan sonra da konuşulmasının mümkün olabileceğini göstermektedir. Abdullah İbn Ömer anlatıyor: "Hz. Peygamberle bir yolculukta beraberdik. Ben babama ait bir devenin sırtında idim. Bu deve yüke henüz yeni alıştırdığından zor zapt ediliyordu; kimi zaman ileri gidiyor kimi zaman geride kalıyordu. Babam da her defasında deveyi çekiştirerek hizaya getirirdi. Bunu gören Resûlullah, "Ey Ömer, o deveyi bana sat" dedi. Babam Ömer, "Deve senindir" dedi. Resûlullah tekrar, "Onu bana sat!" dedi. Böylece babam deveyi Resûlullah'a sattı. Sonra Resûlullah bana dönerek, "Abdullah, bu deve artık senindir (sana hibe ettim); onu istediğin gibi kullan" dedi.³⁴ Bu hadisin delaletinden yola çıkan bazı fakihler, kabzdan önce (tartılır ve ölçülür olanlar hariç) mebidde tasarrufun caiz olduğunu ve akde konu olan mebîin ücretinin, nizaa mahal olmayacak bir evsafta olması durumunda, kabzdan sonra takdir edilebileceğini kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Hanefî fukahâsının isticrâr akdine istihsanen cevaz vermelerinin temelinde, teati ile yapılan akdi geniş bir yelpazede düşünmeleridir diyebiliriz.

Bu sebeple mezhep uleması arasında, bu türden akitlere cevaz vermek için, ücretin mebîin tüketiminden sonra ödenmesi ve akdin ancak bu zamanda kurulmuş olması gibi akdin sıhhatine mani olabilecek kuşku izale etmek

³¹ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, 5: 279.

³² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5: 134.

³³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 4: 514.

³⁴ Buhârî, "Büyu" 4.

ve meşruiyet kazandırmak için telef edilen bir şeyin tazmini ya da aynın borç (karz) olarak verilip tüketilmesinden ötürü semen (para) olarak talep edilmesine benzetme yollarına çok fazla yanaşılmamıştır.³⁵

Hanefilere göre satılan malın mevcut, teslimi mümkün, hukuken muteber olması satım akdinin inikad şartı, satanın mülkiyet ve yetkisi dâhilinde olması nefâz, muayyen veya bilinebilir olması, mevcut ise kabzedilmiş bulunması gibi şartlar akdin sıhhat şartları olarak sınıflandırılır.³⁶ Ancak bu ayırım her zaman açık olmadığından bazı meselelerde bundan istisnalara gidilmiştir. İsticrâr akdine cevaz vermeyenlerin delil getirdikleri hususlardan biri de burada tezahür etmektedir. Nitekim bu tür bir satışta, ücretin belirlenen bir tarihe ertelenmesi sebebiyle, mebûin tüketiminden sonra satış (akit) gerçekleşmekte ve ma'dûmun satışı söz konusu olmaktadır. Müteahhir dönem Hanefî fakahâsı bu türden alışverişte ma'dûmun satışının söz konusu olmasının kuraldan istisna edilmesi gerektiğini düşünür.³⁷ Örneğin İbn Âbidîn, konuyu izah sadedinde Haskefî'nin bu akit türüne istihsanen cevaz verildiğine değinir.

Son devir Osmanlı hukukçusu ve *Mecelle* şârihi Ali Haydar Efendi (1853-1935), "Bey'î caiz olup olmayan şeyler" hakkında açtığı bir başlıkta, isticrâr akdinin bundan istisna etmiştir. O, konu hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirir: "İmdi bey'-i bi'l-isticrâr da mebî' mâdûm iken bey', istihsânen tecvîz edilmiştir. Bey'-i bi'l-isticrâr pazarlık edilmeksizin ve semen beyân olunmaksızın bakkal misillü esnafdan yağ, pirinç, nohut ve tuz gibi erzak alub da ba'de'l-istihlâk muhasebe iderek semeni te'diye itmekdir. Bey'-i mezkûr sahih olub müşteri aldığı eşyanın vakt-i ahzdeki kıymetini bâyi'e vermesi lâzım gelir, o eşya gerek misliyatdan ve gerek kıymiyattan olsun (farketmez)."³⁸

Hanefilerin isticrâr akdinin geçerli olması için şart koştukları önemli hususlardan biri de, bu akdin çok fazla bilinmezlik içermemesi ve aldanmaya sebebiyet vermemesi açısından süresinin belirlenmiş olmasıdır. Süre belir-

³⁵ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5: 280.

³⁶ Bkz.: İbn Nüceym, *el-Bühru'r-râik*, 5: 279; Ali Bardakoğlu, "Bey'", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992), 6: 15.

³⁷ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 395. Ayrıca bkz.: İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 4: 21.

³⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hükkâm şerhi Mecelleti'l-ahkâm*, İstanbul: Matbaa-i Tevsi-i Tıbaat, ts.), 1: 327.

lenmeden yapılan isticrâr akdi sahih kabul edilememektedir. O sebeple sürenin bir ay ya da bir yıl gibi tayin edilerek belirlenmesi gerekmektedir.

B. Şafiîlerin Görüşleri

Şafiî mezhebine mensup fakihler, isticrâr ve benzeri akitler hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Daha önce de belirttiğimiz üzere isticrâr akdinin caiz olduğunu söyleyenler bunun teâtî yoluyla caiz olduğunu söyleyenlerdir. Şâfiî mezhebindeki genel kabul, akitlerin icap ve kabulün ancak telaffuz edilmek suretiyle gerçekleşeceği yönündedir. Hatta klasik doktrine göre, konuşmaya muktedir olan birinin yazı suretiyle icap ve kabulü geçerli değildir.³⁹ Teâtî ile yapılan alışverişlerde de genellikle icap ve kabul lafızlarının kullanılmaması sebebiyle, mezhebin genel görüşü teatiyle akdin kurulamayacağı yönündedir. Nitekim Nevevî (ö. 676/1277) mezhebin klasik dönemdeki doktrinini bu şekilde açıklar. Hatta onun beyanlarına göre mezhep içinde meşhur olan telakki, akit türlerinin hiçbirinin sözlü irade beyanları telaffuz edilmeden geçerlilik kazanmayacağı şeklindedir.⁴⁰ Ancak Gazâlî (ö. 505/1111), Ebû Ya'lâ el-Ferrâ (ö. 458/1066), Râfiî (ö. 623/1226), Abdurrahmân b. el-Mütevelli (ö. 478/1086) gibi müteahhirun Şâfiî fakihleri dönemine gelindiğinde, mezhebin bu görüşünde değişimler başlamıştır ve halk arasında alım satımı basit görülen şeyler için teâtî yoluyla alışverişin caiz olduğu kanısına varılmıştır. Nevevî'nin de bu düşünceye katıldığını görülür. Zira ona göre Allah alışverişi helal kılmış ve muamelatta bunun için özel bir lafız tahsis etmemiştir. Dolayısıyla bu gibi meselelerde örfe müracaat etmek gerekir. İnsanların alışveriş olarak kabul ettikleri şeriat cihetiyle de kabul edilir. Hz. Peygamber ve sahabe zamanında bey akdi çok meşhur olmasına rağmen akitlerde kullanılması gereken özel lafızlara dair herhangi bir nakil sabit olmamıştır.⁴¹ Ne var ki mezhep içinde genel kabul akitlerin oluşumu için icap ve kabulün lafzî olması yönünde gelişmiştir.

³⁹ Nevevî, Ebû Zekeriyya, *el-Mecmu' şerh'ul-Mühezzeb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.) 9: 163-164.

⁴⁰ Nevevî, *el-Mecmu'*, 9: 163.

⁴¹ Nevevî, *el-Mecmu'*, 9: 163.

Şâfiilerde isticrâr özelinde bu akde cevaz verenler de vardır. Remlî, *en-Nihâye* adlı eserinde, “İsticrâr şeklinde yapılan akit batıldır. Ancak Gazâlî, teâtînin caiz olmasına binaen buna cevaz vermiştir”⁴² der. Gazâlî’nin bu husustaki müsamahakâr tavrı pek çokları tarafından zikredilmiştir.⁴³

Şâfiilere göre isticrâra benzeyen ancak sahih olarak kabul ettikleri bir akit şekli vardır ki o da müşterinin satıcıya giderek, bana şu kadar et ya da ekmek vs. ver demesi, satıcının da ona istediklerini vermesi, rızanın hâsıl olması ve belirli bir müddet sonra müşterinin gelerek oluşan toplam borcu hesap edilmesini istemesi ve toptan ödeme yapmasıdır. Bu akdi teâtîden ayıran unsur, akit sığalarının yani icap ve kabulün telaffuz edilmesidir.⁴⁴

C Mâlikîlerin Görüşleri

Mâlikîler, “Medine halkının alışverişi” olarak adlandırdıkları bu alışveriş türünün sıhhati için iki şekil belirlemişlerdir. Bunlardan biri, müşterinin bir meblağ semeni satıcıya peşin olarak vermesi sonra aralıklarla satıcıdan fiyatı belli olan ürünler alması şeklindedir. Bu Hanefîlerin de örfen geçerli kabul ettikleri ve teâtî kısmına dâhil ettikleri bir isticrâr türüdür. Mâlikî fakihlerine göre semen (fiyat) belli, ürünün de belli olması sebebiyle bu akit sahihtir.⁴⁵ Mâlikîlerin sıhhatini kabul ettikleri ikinci şekil de müşterinin peyderpey gelecek belli bir fiyata, ağırlığı ya da niteliği belli bir ürünü, yine belirli bir vadede ödemek üzere yapılan alışveriş şeklidir.⁴⁶ Bu türden alışverişin caiz oluşu hususunda mezheplerin görüş ayrılığı bulunmamaktadır.

Mâlikîler fiyatın bilinmezliği sebebiyle Hanefîlerin kabul ettikleri isticrârı sahih addetmezler. Buna göre, kişinin satıcıya bir miktar para bırakması ve ondan her gün bir miktar ürün alacağına dair sözleşme yapması caiz değildir. Onlara göre bunun sebebi, ürün fiyatının günden güne değişebilmesi ihtima-

⁴² Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc* 3: 375. Ayrıca bkz.: Heyet, *el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye'l-Kuveytiyye*, (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnî'l-İslâmiyye, 2012), 9: 45; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 2: 326.

⁴³ Bkz. Cemal, Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî, *Fütûhâtü'l-vehhâb bi-tavzîhi şerhi Menheci't-tullâb*, (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3:9.

⁴⁴ Bkz.: Nevevî, *el-Mecmu'*, 9: 150-151; Zekerîyya el-Ensârî, Ebû Yahyâ, *Esnâ'l-metâlib*, thk. Muhammed Tamir, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 2: 3.

⁴⁵ Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef, *el-Müntekâ şerhi'l-Muvatta-i İmâm Mâlik*, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1332), 5: 15.

⁴⁶ Şirvânî, Abdülhamîd, *Hâşiyetü'ş-Şirvânî*, (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 4: 217.

line bağlı olarak akdin bilinmezlik taşımasıdır.⁴⁷ Ayrıca Malikiler, isticrâr türü akitlerde ödeme vadesinin bilinmezliğini de akdin kusurları arasında görmüşlerdir. Ancak İbn Kasım'a göre, örfen ödeme tarihlerinde bilinmezliğin az olduğu akit türlerinde, kabul edilebilecek vakitlere kadar yapılan sözleşmelerde bir sakınca bulunmamaktadır.⁴⁸ Diğer Mâlikî hukukçular ise ödeme tarihindeki bilinmezlikten daha çok akdin haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşımasının önüne geçmek için garar kavramı üzerinde durmuşlardır. Buna binaen gararın örfen kaçınılmaz olduğu veya çok az olduğu akit türlerinde müsamahakâr davranmışlardır.⁴⁹

D. Hanbelîlerin Görüşleri

Hanbelî literatüründe isticrâr kavramı yerine "el-bey' bimâ yenkatı' u bihi es-si'ru" ifadesini kullanırlar. Bu tabirle pazar fiyatıyla alım-satım meselesine işaret edip isticrâr akdini aynı şey sayarlar. Ya da bununla ücretin zikredilmediği akdi kastederler. Hanbelîlerde isticrâr akdinin oluşumuna benzer şekildeki akitler için iki hüküm bulunmaktadır. Bu rivayetlerden ilki Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) isnad edilmektedir. Ebû Davud es-Sicistânî'nin (ö. 275/889) *Mesâil*'in'de naklettiğine göre, kişinin satıcıya giderek istediği ürünlerden partiler halinde peyderpey alması ve bu esnada ürün fiyatının zikredilmemesi ve hesabın ileriki bir zamanda görülmesi üzerine yapılan akdin hükmü kendisine sorulduğu zaman, bunda bir beis görmediğini ifade etmiştir.⁵⁰ Ahmed b. Hanbel'den bu tür alışverişlerin caiz olabileceğine dair başka rivayetler de mevcuttur. Örneğin, bir kişinin satıcıya giderek ürünün ücretini konuşmadan bir eşya almasını ve bir müddet sonra gelerek borcunun hesap edilmesini istemesi hususunda Ahmed b. Hanbel, borcun ürünün alındığı günkü fiyattan yazılması kaydıyla böyle bir akdin de sahih olacağını söylemektedir.⁵¹ Nitekim Ahmed b. Hanbel'e, "Akdin kuruluşunun borcun öden-

⁴⁷ Bâcî, *el-Müntekâ*, 5: 15.

⁴⁸ Mâlik b. Enes. *el-Müdevvenetu'l-kübrâ*, thk. Zekeriyya 'Umeyrât, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, ty.) 3: 196.

⁴⁹ Muhammed İliş, *Minehu'l-celîl 'alâ Muhtasari's-Şeyh Halîl*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989) 5: 358.

⁵⁰ Ebu Davud es-Sicistânî, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed rivâyetü Ebû Dâvud es-Sicistânî*, thk. Ebu Muâz Târik, (Mısır, Mektebetü İbn Teymiyye, 1999), 1: 265; Buhûtî, Mansûr b. Yûnus, *Dekâiku üli'n-nühâ li Şerhi'l-Müntehâ*, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996), 2: 18.

⁵¹ Buhûtî, *Dekâiku üli'n-Nühâ*, 2: 19.

mesi esnasında olup olmadığı” sorulduğunda, “Hayır” diye cevap vermesi de⁵² esasında mebiin fiyatının piyasada bilinen bir şey olduğunu ya da alıcı ile satıcı arasında mebiin fiyatı üzerinde bir anlaşmanın olduğu anlaşılır.

Hanbelî kaynaklarında Ahmed b. Hanbel’in bu türden akitlere cevaz verdiğine dair kayıtların bulunmasına rağmen, mezhep içinde tercih edilen görüş ve genel işleyiş, fiyatın ürünün kabzedilme esnasında belirlenmediği akitlerin batıl kabul edilmesi şeklinde oluşmuştur. Dolayısıyla mezhep fukahâsı, Ahmed b. Hanbel’den rivayet edilen her iki akit şeklini batıl addetmişlerdir.⁵³

Hanbelî hukukçusu İbn Kudâme (ö. 682/1283), bey’ akdinin Hz. Peygamber ve sahabe zamanında çokça yapılmasına rağmen, akitlerin mutlaka lafzî yapılmasının gerektiğine dair bir uyarının bulunmaması sebebiyle, akdin fesadına götürecek neticesi olan bu tür bir kabulü isabetli bulmaz. Hatta teâtiyi kabul etmemeyi, rey ile bey’ ahkâmının değiştirilmesi olarak düşünür.⁵⁴

İbn Kayyim de İbn Kudâme gibi düşünür ve klasik dönemde mezhep içinde gelişen bu görüşe karşı çıkmıştır. Ona göre, mezhep içinde tercih edilmesi doğru olan görüş, fiyatın kesinleşeceği tarihe göre alışverişin caiz olmasıdır. Zira bu türden alışverişler her asırda insanların yapageldikleri şeylerdir. Ahmed b. Hanbel de bunu açıkça beyan etmiştir. Bu alışveriş türünü haram sayan Kitab, sünnet, icma sahih kıyas ya da sahabi kavlinde açık bir delil bulunmamaktadır.⁵⁵ Onun bu çabalarına rağmen daha sonra gelen Hanbelî fıkıhçıları, bu türden alışverişlerde aldanmanın olacağı düşüncesiyle isticrâr yöntemiyle alışverişe cevaz vermemişlerdir.

⁵² Mecdüddin İbn Teymiyye, *el-Muharrer fi'l-fıkhi alâ mezhebi İmâm Ahmed b. Hanbel*, (Riyad: Mektebeü'l-Mearif, 1984), 1: 298.

⁵³ Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâeddîn Ali b. Süleymân, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, tahk. Muhammed Hâmid el-Fakî, (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988), 4: 310.

⁵⁴ İbn Kudâme, Muvaffakuddin, *el-Muğnî şerhu Muhtasari'l-Hırakî*, (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985), 4: 4.

⁵⁵ İbn Kayyim, Ebû Abdullâh Şemsüddîn, *İ'lâmü'l-muvakkî'in an rabbi'l-âlemîn*, tahk. Taha Abdurrauf, (Beirut: Dâru'l-Cil, 1973), 4: 6.

Sonuç

İsticrâr akdinin teâti yoluyla yapılan alışverişle sıkı bir ilişkisi bulunmak-tadır. Hatta uygulama çeşitliliği sebebiyle teâtiden daha geniş bir anlama sa-hip olduğunu söylemek mümkündür. İsticrâr akdinin uygulanış şekilleri iti-bariyle aciz olup olmaması hakkında mezhep ekollerinin farklı görüşleri bu-lunmaktadır.

Son dönem Hanefi uleması, her ne kadar mebüin ücretinde bir bilinmezlik olsa da, isticrâr akdinin istihsanen caiz olacağını kanaatine varmaktadırlar. Hanefiler, isticrâr akdinde ücretin ay sonunda hesaplanması sebebiyle ay içinde alınan ve tüketilen şeylerin, hesaplama anında ma'dûm (yok) olduğu için var olmayan şeyin satışının söz konusu olduğunu ve bu sebeple de akdin sahih olamayacağını düşünenlere isticrârın örf, umum belvâ, hayatı kolaylaş-tırma gibi ilke ve gayelerden ötürü istihsanen caiz olacağı şeklinde cevap vermişlerdir.

Şâfiî mezhebinde ise her ne kadar mezhep ulemasının geneli teatinin bir türü olan isticrâr akdine, icap ve kabul sigalarının mevcut olmaması gibi se-beplerle cevaz vermese de Nevevî, Gazâlî ve Mütevellî gibi Şâfiî hukukçular bunun örfen sahih sayılması gerektiğini söylemiştir. Aynı şekilde mebüin va-sıfları ve fiyatının belli olması durumunda Hanefî, Mâlikî ve teâtiyi caiz gören bir kısım Şâfiî ulemaya göre bu türden bir isticrâr sahih kabul edilmektedir.

Hanbelîlerde tercih edilen görüşe göre ürün ya da bedelin bilinmezliğin-den doğan bir cehalet söz konusu olması sebebiyle, isticrâr akdinin sahih ola-mayacağı yönünde bir kanaat hâkim olsa da mezhep kurucusu Ahmed b. Hanbel, satıcının sattığı her malda fiyatın zikredilmesi suretiyle müşteriyle baştan anlaşarak örneğin bir ay boyunca alınan şeylerin ay sonunda piyasa fiyatına göre hesaplanarak ödenmesi şeklinde yapılan anlaşmanın sahih ola-cağını söylemektedir.

İsticrâr hakkında mezheplerin görüşlerini serdettikten sonra şu ifade edi-lebilir ki, isticrâr yöntemiyle yapılan akit türlerini, klasik doktrinde bilinen teâti ile aynı grupta değerlendirmek mümkündür. Halk arasında alım satımı kolay olan ücreti bilinen nesnelere için uygulanmaktadır. Kiyemiyattan olan şeyler hakkında isticrâr yapılması durumunda mebüin ve semenin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde bilinmesi garar endişesini ortadan kaldırabilir.

Semenin mebîn tüketiminden sonra hesaplanması ise rayiç piyasa bedeli üzerinden olup örfte çok kullanılması ve insanların sosyo-ekonomik durumlarının bu tür alışverişleri kaçınılmaz hale getirmesi sebebiyle caiz görülmüştür. Ayrıca bu tür işlemlerde rayiç bedelin esas alınabilmesi, kira ve nikâh akdinde ecr-i mislin esas alınmasının meşruluğu prensibine kıyasla caiz görülebilir.

Kaynakça

- Abdülaziz b. Muhammed. *Beyu'l-isticrâr ve tatbikâtühü'l-muâsıra*. Yüksek Lisans Tezi, Câmîatü İmam Muhammed b. Suud, Riyad 1431/2010.
- Ali Haydar Efendi. *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 2003.
- Aslan, Bedri. *İslam Ticaret Hukukunda Cehalet ve Güncel Akitlere Etkisi*. (Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef. *el-Müntekâ şerhi'l-Muwatta-i İmâm Mâlik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-Arabî, 1332.
- Bardakoğlu, Ali. "Bey'". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 6: 15. Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- Buhûfî, Mansûr b. Yûnus. *Dekâiku üli'n-nühâ li Şerhi'l-Müntehâ*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1996.
- Büceyremî, Süleyman b. Muhammed. *Büceyremî ale'l-İknâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996.
- Cemel, Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî. *Fütûhâtü'l-vehhâb bi-tavzîhi şerhi Menheci't-tullâb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-luğa ve sihâhi'l-arabiyye*. tahk. Ahmed Abdulgafûr. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Cübrân, Mes'ud. *er-Râid*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1992.
- Çetintaş, Recep. "İslam Hukuku Açısından Tedarik Sözleşmesinin Meşrûiyeti (Türk Borçlar Hukuku'ndaki Mahiyeti Bağlamında)". *Türkish Studies*, 11/12 (2016): 39-66.

- Ebu Bekir el-Haddâd. *el-Cevheretü'n-neyyire*. Thk. İlyas Kaplan, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- Ebu Davud es-Sicistânî. *Mesâilü'l-İmâm Ahmed rivâyetü Ebû Dâvud es-Sicistânî*. Thk. Ebu Muâz Târik. Mısır, Mektebetü İbn Teymiyye, 1999.
- Gazâlî, Ebu Hamid. *el-Vasît fi'l-mezheb*. thk. Ahmed Mahmud İbrahim. Kahire: Dâru's-Selâm, 1417.
- Haskefî, Alaeddin. *ed-Dürri'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-ebâr*. Thk. Abdülmunim Halil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Heyet. *el-Mevsûatü'l-Fikhiyye'l-Kuveytiyye*. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 2012.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr ala'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hasen Ahmed. *Mu'cemu mekâyisu'l-luga*. tahk. Abdüsselam Harun. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Hacer el-Heytemî. *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*. Mısır: Matbaatü Mustafa Muhammed, 1917.
- İbn Kayyim, Ebû Abdullâh Şemsüddîn. *İ'lâmü'l-muvakkî'in an rabbi'l-'âlemîn*. Tahk. Taha Abdurrauf. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1973.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî şerhu Muhtasari'l-Hırakî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec. *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Metni'l-mukni'*. Mısır, Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî, ts.
- İbn Nüceym, Zeynüddin. *el-Bühru'r-râik şerhi Kenzi'd-dekâik*. Beyrut: Dâru'l-Marife, Beyrut ts.
- Kacı, Temel. "Bir Finansman Yöntemi Olarak İsticrâr Akdi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017): 273-297.
- Kâsânî, Alâeddin Ebu Bekir. *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi'ş-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

- Mâlik b. Enes. *el-Müdevvenetu'l-kübrâ*. thk. Zekeriyya 'Umeyrât. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, ty.
- Mecdüddin İbn Teymiyye. *el-Muharrer fi'l-fikhi alâ mezhebi İmâm Ahmed b. Hanbel*. Riyad: Mektebeü'l-Meârif, 1984.
- Mecmau'l-Luga'l-Arabiyye-Heyet. *el-Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Mektebetü Şurûk ed-Devliyye, 2004.
- Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâeddîn Ali b. Süleymân. *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmâmi'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*. Tahk. Muhammed Hâmid el-Fakî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988.
- Merginânî, Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyetü'l-mübtedî*. Thk. Talal Yusuf. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. Thk. Abdullatif Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 2005.
- Meydânî, Abdülganî Guneymî. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. Thk. Mahmud Emin en-Nevâvî. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz. *Dürrerü'l-hükkâm şerhu Gurerü'l-ahkâm*. Beyrut, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.
- Muhammed İliş. *Minehu'l-celîl 'alâ Muhtasari's-Şeyh Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1989.
- Muhammed Revvâs Kal'acî - Hâmid Sâdık Kuneybî. *Mu'cemu lugati'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1988.
- Nâyif b. Cemân el-Cüreydân. *Beyu'l-İsticrâr*. Erişim: 17.12.2017, <http://almoslim.net/node/175621>.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât. *Kenzü'd-dekâik*. Thk. Said Bektaş. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, 2011.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü'l-müttakîn*. Thk. Züheyr Şâviş. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ. *el-Mecmu' şerh'ul-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Remlî, Şemsuddin Muhammed. *Nihâyetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-Fikr, Beyrut 1984.

Şirbînî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

Şirvânî, Abdülhamîd. *Hâşiyetü'ş-Şirvânî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Zekeriyya el-Ensârî, Ebû Yahyâ. *Esnâ'l-metâlib*. Thk. Muhammed Tamir. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.